

ULOGA OCA U PROBLEMATICI POBAČAJA

Teološko vrjednovanje biološko-psiholoških i pravnih aspekata u pitanju pobačaja

Damir Šehić

Teološko-katehetski odjel
Sveučilišta u Zadru
damirbgs@gmail.com

UDK: 352.312:173.4|179.7
173.5-055.52-051:173.5-055.62-052
<https://doi.org/10.34075/cs.56.4.6>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 2/2021

Sažetak

Rad iz pozicije kršćanskog nauka i moralne teologije sagledava probleme očinstva izostavljene u govoru o pobačaju, od uloge muškarca kao oca, prava oca u odlučivanju o vlastitom djetetu pa sve do oca kojeg zakon ne spominje. Perspektiva moralne teologije pokušava uvrstiti psihološke, sociološke i pravne rezultate koje teološki vrjednuje. Prvi dio rada donosi govor o očinstvu iz kršćanske perspektive, temeljenom na objavi Božjeg očinstva, dok se drugi osvrće na psihološku dimenziju očinstva. Treći dio teološki vrjednuje ulogu oca u fenomenologiji pobačaja, donoseći novost jer teološki vrjednuje tri modela ponašanja muškaraca poznata na psihološkom i pravnom području. Dotiče se pritom i društveno-pravnog uređenja prava oca u hrvatskom zakonodavstvu, koje još uvijek traži rješenje. Teološko promišljanje o autentičnoj ulozi oca ostvarenje njegova poziva vidi u nasljedovanju Evandjelja i kršćanskog života.

Ključne riječi: očinstvo, prava oca, pobačaj, uloga oca, muškarac – branitelj života, otac izvan zakona.

UVOD

Teološko vrjednovanje biološko-psiholoških i pravnih aspekata očinstva pokušava iz perspektiva moralne teologije pristupiti fenomenologiji pobačaja. Prva tematska cjelina donosi biblijsko-teološki govor o očinstvu, dok druga cjelina uvrštava znanstvene spoznaje psihologije kako bi se bolje razumjele implikacije očeve uloge. Društveno-pravno uređenje prava oca razmotreno je trećom cjelinom rada, koja donosi novost jer teološki vrjednuje tri modela ponašanja muškaraca poznata na psihološkom i pravnom području.

1. BIBLIJSKO – TEOLOŠKI GOVOR O OČINSTVU

Kršćanski govor o očinstvu započinje na mjestu na kojem je započeo sam Bog, objavljujući sebe kao Oca. Biblijsko poimanje Boga koji svoj nutarnji život objavljuje relacijski, obilježen je prije svega odnosom Oca, Sina i Duha Svetoga. Božje prvotno pojavljivanje u slici Oca potpuno oblikuje kršćanski pojam očinstva koje u njemu ima svoj izvor. U istom se vrelu otkriva i tajna majčinstva. Čovjek je slika Božja kao otac, majka, kao dijete, odnosno „sin”. Uništavanje te slike ili odmak od nje nužno se odmiče od čovječstva ili ga uništava. Rastakanje očinstva i majčinstva i njihovo svođenje na puki biološki element jednako tako rastače Božju sliku u čovjeku.¹ Stoga vraćanje u promišljanju na izvore očinstva, uvijek uključujući i majčinstvo, može donijeti odgovore koje je suvremeni čovjek izgubio, udaljivši se od izvorišta očinstva, a time nužno i od razumijevanja njegova smisla.

1.1. Starozavjetno poimanje oca

Suvremenom čovjeku potpuno utopljenom u postmodernu kulturu iz koje je i ponikao, a koji je uvjeren kako je moguće uspostaviti među ljudima „bratstvo bez oca”, Biblija objavljuje i govori o Bogu kao Ocu. Polazeći od iskustva zemaljskih očeva, starozavjetna slika oca i muža u kontekstu njihova obiteljskog života naglašava njihovo vršenje autoriteta i ispunjenje u ljubavi, s vrlo izraženom oprekom spram poganstva, koje poznaje gnjevne i tiranske očeve.² Objavljuje se vlast Boga živoga u slici Oca, što novozavjetni govor preuzima nadopunjujući sliku Oca u Objavi jedincatog sinovstva Isusa, čime Božjem očinstvu daje novu dimenziju, njegovog očinstva nad svim ljudima.³

Starozavjetni svetopisamski tekst riječ otac (hebr. אב āb; LXX πατήρ) donosi oko tisuću i dvjesto puta, koju gotovo uvijek koristi za ljudskog oca, petnaest puta u religijskom kontekstu, trinaest puta kao pridjev i nekoliko puta u obraćanju Bogu u molitvi. Ljudsko očinstvo zauzima središnje mjesto u životu izraelske zajednice i njezinog patrijarhalnog uređenja. Otac je nositelj božanskog blagoslova i glava obitelji, njegov se autoritet mora poštovati (Izl

¹ Usp. Joseph Ratzinger, *Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 20-21.

² Usp. Joseph Ratzinger, *Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu*, 22.

³ Usp. Oci i otac, u: Xavier Leon Dufour (ur), *Riječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., 739.

20,12), a dužnost mu je hraniti, štititi i odgajati djecu u poslušnosti Savezu.⁴

Horizontalna starozavjetna vizija oca, prvenstveno oca tjelesnog potomstva, očituje ga kao vladara i gospodara koji je utjelovljenje cijele obitelji, žena ga priznaje vlasnikom (Post 20,3), o njemu ovisi odgoj djece (Sir 3,1-13), čak i život djece (Post 38,24). Naslov oca primjenjuje se i na svećenike, kraljeve savjetnike, proroke i mudrace, razlogom odgojiteljskog utjecaja. Vertikalna vizija oca percipira kao začetnika potomstva, čime otac sebe ovjekovječuje (Post 21,12), održava vlastitu lozu, osigurava nasljednika baštine, a kažnjanim se smatra onaj koji nema potomstva (Br 3,4). Očevi plemena, poznatiji kao praoci, čija rodoslovlja donosi svećenička predaja, nalaze se na vrhu pokoljenja i njima je budućnost plemena oblikovana, poput Izraelove baštine ili blagoslova Abrahamova, „u tebi će se blagoslivljati” (Post 9, 20-27).⁵ Božje očinstvo otkriva se dugim procesom unutar povijesti spasenja i cijeli Stari zavjet priprema onakvo otkrivanje kakvo je nagoviješteno o Izraelu koji je Jahvin „prvorođeni sin” (Izl 4,22), narod predodređeni, u kojemu se također krije prefiguracija Krista.⁶ Starozavjetni izričaj promatra Boga u ulozi oca, pripisujući mu gotovo uvijek izričit autoritativni karakter.⁷ Pritom, produhovljenje ideje očinstva preduvjet je objave Božjeg očinstva jer ono daje ljudskom očinstvu njegov puni smisao u planu spasenja.⁸ Bog je pokazao da je on Otac u sebi, zato se i mogao objaviti samo u Sinu.⁹ Odnosno, upravo jer je Isus Sin, Boga je moguće prepoznati i upoznati kao Oca.¹⁰ Dugotrajanost spomenute pripreme može se razumjeti i u potrebi povezivanja Boga i svijeta autentičnom vezom stvaranja, koja jedina dopušta ideju da stvorenje ima sliku Božju te da Bog transcendirira sve što postoji.¹¹

⁴ Usp. Paul O'Callaghan, *Children of God in the World. An Introduction to Theological Anthropology*, Catholic University of America Press, Washington, D.C., 2016., 251.

⁵ Usp. Oci i otac, u: Xavier Leon Dufour (ur.), *Riječnik biblijske teologije*, 740.

⁶ Usp. Jean-Pierre Batut, L'appellativo di padre è un'usurpazione?, u: *Communio. Rivista Internazionale di Teologia e Cultura*, 222 (2009.) 4, 8-19, 8.

⁷ Usp. Lilia Sebastiani, La paternità nei Vangeli, u: Salvatore Busciolano, Luca Degiorgis, Dina Galli, Clede Maria Garavini, *Paternità e padri. Tra regole e affetti*, Franco Angeli, Milano, 2013., 28-44, 28.

⁸ Usp. Oci i otac, u: Xavier Leon Dufour (ur.), *Riječnik biblijske teologije*, 743.

⁹ Usp. Stanislaw Grygiel, Conigualità, Paternità e Maternità: Relazioni per crescere a immagine di Dio, u: Renzo Bonetti (ur.), *Padri e madri. Per crescere a immagine di Dio*, Città Nuova, Roma, 1999., 37-50, 40.

¹⁰ Usp. Angelo Scola, Paternità e maternità nella cultura attuale, u: Renzo Bonetti (ur.), *Padri e madri. Per crescere a immagine di Dio*, 13-36, 22.

¹¹ Usp. Jean-Pierre Batut, L'appellativo di padre è un'usurpazione?, 8.

1.2. Utjelovljeni Sin – Objava Boga Oca

Novozavjetni govor o Božjem očinstvu promatran ponajprije po frekventnosti očinske simbolike, koristi riječ otac 254 puta, od kojih 170 puta govori sam Isus, čak 109 puta u Ivanovu evanđelju.¹² Teološka refleksija na Božje očinstvo nužno polazi od Sina Božjega utjelovljenog u vremenu i prostoru ljudske povijesti. Isus dopunjuje židovsko poimanje Božjeg očinstva, ali uz distinkciju „Oca moga” i „Oca vašega” (Iv 20, 17).¹³ Isus molitvom Očenaša upućuje učenike u istu ljubav kojom Vječni Otac ljubi jedinorođenoga Sina i posinjenu djecu. Apostol Ivan o istoj ljubavi Očevoj svjedoči kada kaže „Gledajte koliko nam je ljubav darovao Otac: djeca se Božja zovemo, i jesmo” (1 Iv 3, 1). Kršćanin upravo tu svijest izražava molitvom Očenaša.¹⁴ Evandeoski izvještaj donosi svjedočanstva Isusovih suvremenika koja potvrđuju da su ga susreli i prepoznali kao Božjeg Sina,¹⁵ koji je potpuno usmjeren na Oca.¹⁶ Time Isus ne samo da otkriva Oca i autentično objavljuje Božansko Očinstvo (Iv 1, 18), nego vlastitim žrtvenim posredovanjem kod Oca čini sve ljude posinjenom djecom.¹⁷ Primanjem milosti vjere u Krista u Duhu Svetome, čovjek uistinu ostvaruje u sebi posinstvo i postaje sin ili kći Boga Oca. Sinovi Oca ne postaju naravnim rođenju, nego nadnaravnom intervencijom samoga Boga.¹⁸ Nositelj obećanja postaje cijeli ljudski rod, a nova obitelj koju Isus uspostavlja veže sve ljude koji žele baštiniti Kraljevstvo, imajući posve novu etiku i drugačiji oblik zajednice.¹⁹

1.3. Božje očinstvo kao temelj ljudskom očinstvu

Božje očinstvo nad Izraelom nije produkt tek analoškog promišljanja, ono je proizašlo iz duboko življenog iskustva. Bog manifestira svoju ljubav i osjećaje kao očinske i majčinske, osobito ističe

¹² Usp. Giuseppe Barbaglio, *Simbologia religiosa. Tradizione ebraica e cristiana*, u: Franco Ferrarotti (ur.), *Le figure del padre. Ricerche interdisciplinari*, Armando Editore, Roma, 2001., 70.

¹³ Usp. Oci i otac, u: Xavier Leon Dufour (ur.), *Riječnik biblijske teologije*, 747-748.

¹⁴ Usp. Paul O'Callaghan, *Children of God in the World. An Introduction to Theological Anthropology*, 262.

¹⁵ Usp. Angelo Scola, *Paternità e maternità nella cultura attuale*, 20.

¹⁶ Usp. Ivan Karlič, *Utjelovljenje Isusa Krista, Sina Božjega*, u: *Obnovljeni život*, 55 (2000.) 2, 141-150, 150.

¹⁷ Usp. Katekizam Katoličke Crkve, Zagreb, 1994., (Dalje: KKC), br. 2825.

¹⁸ Usp. Paul O'Callaghan, *Children of God in the World. An Introduction to Theological Anthropology*, 262-263.

¹⁹ Usp. Lilia Sebastiani, *La paternità nei Vangeli*, 30-31.

njegovu majčinsku ljubav (Iz 49,15), što nudi posve nov način govora o Bogu.²⁰

Transcendentni domašaj pojma Otac Nebeski i Sin Božji očitovao u Isusovoj molitvi Ocu riječima „Abba” (Mt 14,36), u deminutivu „Tata”, koja očituje dotad neviđenu prisnost s Bogom, u obliku djetinjeg govora koji ukazuje na intimni, duboko prisni sinovski odnos,²¹ koji Otac potvrđuje nazivajući ga svojim „ljubljenim sinom” (Mt 17,5). Bog Otac ponaša se očinski zato što Bog jest Otac oduvijek i uvijek će biti Otac jer ima istobitnog Sina.²² Bog Otac može biti ljudskim Ocem i mjerilom svakog ljudskog očinstva jer je On sam Otac odvijeka.²³

„Božje očinstvo izvor je ljudskog očinstva”,²⁴ na kojem se temelji očevo postupanje i sinovska odanost. Teološki govor o Božjem očinstvu iz kojeg izvire i na kojem se nadahnjuje svako ljudsko očinstvo, najčešće započinje riječima Pavla: „Zato prigrabam koljena pred Ocem, od koga ime svakom očinstvu *paternitas* na nebu i na zemlji” (Ef 3,14-15). Pavlov govor „Oca Isusa Krista smatra arhetipom oca, ocem svega i izvorom svakog očinstva.”²⁵ Samo je Vječni Otac pravi otac, i samo je Sin pravi sin, a ljudsko je očinstvo i sinovstvo tek blijeda slika ili sjena istinskoga.²⁶ „Biblijski Otac nije nebesko udvostručenje ljudskog očinstva, nego postavlja nešto novo, on je božanska kritika ljudskog očinstva. Bog postavlja svoje mjerilo.”²⁷

1.4. Ljudsko očinstvo u crkvenom učiteljstvu

Ljudsko očinstvo može pomoći naslutiti veličinu Božjeg očinstva, no ondje gdje poimanje očinstva prestaje biti duhovni i duboko ljudski fenomen, i promovira se kao isključivo biološki, govor o Bogu kao Ocu ostaje besmislen. Ratzinger kaže kad se ljudsko očinstvo

²⁰ Usp. Carlo Ghidelli, *A Immagine e Somiglianza di Dio. Paternità e Maternità nella Bibbia*, u: Renzo Bonetti (ur.), *Padri e madri. Per crescere a immagine di Dio*, 52-71, 61.

²¹ Usp. Ivan Karlić, *Bog Otac – Otac Isusa Krista i Otac ljudi, Obnovljeni život*, 54 (1999.) 1, 49-77, 58.

²² Usp. Paul O’Callaghan, *Children of God in the World. An Introduction to Theological Anthropology*, 267.

²³ Usp. Joseph Ratzinger, *Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu*, 25.

²⁴ KKC, br. 2214.

²⁵ Usp. Paul O’Callaghan, *Children of God in the World. An Introduction to Theological Anthropology*, 266.

²⁶ Usp. Athanasius, *Four Discourses Against the Arians*, 1:23, 24. u: [https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0295-0373,_Athanasius,_Orationes_contra_Arianos_\[Schaff\],_EN.pdf](https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0295-0373,_Athanasius,_Orationes_contra_Arianos_[Schaff],_EN.pdf) (9. 10. 2020.).

²⁷ Joseph Ratzinger, *Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu*, 24.

izgubi, ondje Bog više nije izreciv niti zamisliv.²⁸ Možda je upravo to bilo razlogom što se crkveni govor o očinstvu gotovo uvijek ogledao u božanskom očinstvu, što ga je ponekad činilo apstraktnim običnom vjerniku.

Ulogu muškarca kao oca i ljudsko očinstvo kao fenomenologija je najčešće artikulirala kroz diskurs o braku i obitelji koja se promišlja kao put Crkve,²⁹ pri čemu se ljudskom očinstvu vidi izvor u Božjem. Ono se ponajprije promatra kroz prokreaciju, odnosno prenošenje života neodvojivog od bračne ljubavi i odgovornog roditeljstva³⁰ i shvaća u kontekstu bračne ljubavi muškarca i žene kao arhetipa ljubavi³¹ i ispunjenja Božjeg nauma.³²

Familiaris consortio muškarca poziva na življenje vlastitog dara i uloge kao supruga i oca, u dubokom poštovanju prema dostojanstvu vlastite žene koja mu je „pomoć kao što je on” (Post 2,18), i „kosti od njegovih kostiju” (2,23). Ljubav prema ženi kao majci vlastite djece i djeci samoj, vodi muškarca razumijevanju i ostvarenju njegova očinstva i jedinstvene uloge u obitelji.³³ Jedan od najvažnijih uvjeta ostvarivanja spomenutog poslanja nalazi se upravo u „velikodušnoj odgovornosti prema životu začetom pod majčinim srcem”. Pozvan je na brigu za odgoj zajedno sa suprugom, na rad koji neće razarati obitelj, nego će je učvršćivati te na svjedočanstvo kršćanskog života.³⁴ Nadahnuti izričaj istine o očinstvu donosi apostolska pobudnica *Amoris Letitia*, koja se s osjetljivošću za očinstvo u krizi obraća muškarcima riječima *Ti i tvoja supruga*.³⁵ Uzajamna ljubav muškarca i žene, koju shvaćaju kao izvor vlastitog života, čini središte jednog doma (Post 2,24), i tvori djelotvornu sliku Boga i njegovog stvaralačkog čina.

²⁸ Usp. Joseph Ratzinger, *Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu*, 20.

²⁹ Usp. Ivan Pavao II., *Gratissimam Sane – Pismo obiteljima*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., br. 2.

³⁰ Usp. Pavao VI., *Humanae Vitae – Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., (dalje: HV), br. 10.

³¹ Usp. Benedikt XVI., *Deus Caritas est – Bog je ljubav. Enciklika o kršćanskoj ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., br. 2.

³² Usp. *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, u: Drugi Vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 48.

³³ Usp. Ivan Pavao II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, (22. 11. 1981.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., (dalje: FC), br. 25.

³⁴ Usp. FC, br. 25.

³⁵ Usp. Franjo, *Amoris Letitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., (dalje: AL), br. 9.

Pobudnica oslonjena na trojstvenu ljubav Boga, koji u sebi nije samoća, nego u sebi ima očinstvo, sinovstvo i ljubav kao bit obitelji, uočava nemir muškarca koji traži „pomoć kao što je on” (2, 18.20) ili, kako kaže Sirah, „pomoć slična njemu i stup potporni” (36,24), preduvjet za oslobađanje od samoće. Susret s takvim licem kao odrazom Božje ljubavi liječi samoću i čini Adama da zajedno sa svojom ženom osnuje obitelj, jedinstvo srca i života, iz kojeg se može roditi novi život u kojemu je otisak obaju tijela.³⁶

Tekst odabirom biblijskih slika, načina izričaja i poveznica sugerira obraćanje glavi obitelji, muškarcu koji čini njezin temelj i stup te daje identitet i pečat obitelji. Upućuje ga na suprugu i ispravni odnos prema njoj u ljubavi, stvarajući životni prostor „sinova kao mladice masline” (Ps 128,3) čije blagostanje i spokoj održava plodom ruku svojih. Donosi realni pogled na obitelj koja može biti obilježena tragom krvi i patnje, a to je njezina mračna dimenzija od početaka, uzrok grijeha koji je opet u vlasti čovjeka, majke i oca.³⁷ Detektirajući problematiku suvremenog braka i njegovih površnih odnosa, pobudnica govori o nježnosti zagrljaja u zakonu ljubavi i davanju sebe, što mora biti životno načelo oca i majke.³⁸

Govoreći o obitelji, *Amoris Letitia* neizravno detektira ključne probleme očinstva, odnosno očeva od biblijskih vremena do danas. Izazovi očinstva su prijanjanje uz ženu i prihvaćanje žene kao ravnopravne pomoći, razumijevanje vlastite uloge kao osovine obitelji čijim se iskrivljivanjem obitelj urušava, nastojanje oko trajnog učvršćivanja bračnih odnosa u kojem se u ljubavi prihvaća novi život, za koji se po uzoru Krista umire.

2. POIMANJE OČINSTVA IZ PSIHOLOŠKE PERSPEKTIVE

Odlučivanje za očinstvo i prihvaćanje roditeljske uloge kao izravnog Božjeg naloga, u životu muškarca predstavlja redefiniranje vlastitih ciljeva i vrijednosti. Uloga muškarca kao oca mijenjala se kroz povijest, a promjene kulturnih, društvenih i inih faktora u definiranju majčinstva i očinstva donijele su promjene u poimanju maskuliniteta i načina na koji muškarci prigrljuju vlastitu ulogu očinstva.³⁹

³⁶ Usp. AL, br. 13.

³⁷ Usp. *Isto*, br. 19; 20.

³⁸ Usp. *Isto*, br. 28.

³⁹ Usp. Gary L. Dick, *The Changing Role of Fatherhood: The Father as a Provider of Selfobject Functions*, u: *Psychoanalytic Social Work*, 18 (2011.) 2, 107-125., 108.

Roditeljstvo, uključujući očinstvo i majčinstvo, definira se kao primarno roditeljska skrb u pogledu rađanja djece, njihova zaštićivanja i brige za život te pomaganja u njihovu razvoju. Odnosi se i na intencionalne roditeljske postupke, aktivnosti i ponašanja koji se poduzimaju i provode u ostvarivanju cilja odgoja, što se očituje kroz odgojni stil. On uključuje i osobni doživljaj roditeljstva jer se otac i majka odlučuju na emocionalno i materijalno ulaganje i napor.⁴⁰ Sve tri navedene dimenzije roditeljstva, aplicirane na oca - očinstvo, odnos prema djetetu za čiji se život brine i skrbi, njegovi roditeljski postupci i ponašanje u koordinaciji s djetetovom majkom te osobni doživljaj očinstva i emocionalna povezanost - mijenjaju strukturu muškarca kao oca. Drugim riječima, utječu na njegovo djelovanje i samodoživljaj, posljedično i na samu osobnost te je očinstvo važan faktor u osobnom razvoju muškarca.⁴¹

Očinstvom se, u perspektivi psihologije, smatra svjesno motivirana muškarčeva odluka o preuzimanju uloge oca i provedbe u djelo skrbi i odgoja djeteta.⁴² Uočljiva je podudarnost poimanja očinstva u psihološkom pristupu čovjeku, s ranije izloženim teološkim i crkvenim govorom o očinstvu. Očinstvu, u okviru pojma roditeljstva, jednako pristupa i zakonodavni sustav koji u Obiteljskom zakonu roditeljstvo definira kao odgovornost, dužnost i pravo roditelja skrbiti o djetetu, u svrhu zaštite djeteta i njegove dobrobiti te osobnih prava.⁴³ Isto podrazumijeva roditeljsku dužnost i pravo skrbi o životu i zdravlju djeteta⁴⁴ te odgajanja kao slobodne, humane, domoljubne, moralne, marljive, osjećajne i odgovorne osobe.⁴⁵

2.1. „Otkriće” očinstva u znanstvenom diskursu

Očinstvo se u znanstvenom diskursu pojavilo prilično nedavno. Istraživanja psihologije su sve do devedesetih godina prošlog stoljeća roditeljstvo izjednačavala s majčinstvom, a istraživanja utjecaja

⁴⁰ Usp. Mira Čudina-Obradović, Josip Obradović, *Psihologija braka i obitelji*, Golden marketing, Zagreb, 2006., 243.

⁴¹ Usp. Julia Borisenko, Fatherhood as a Personality Development Factor in Men, u: *The Spanish Journal of Psychology*, 10 (2007.) 1, 82-90, 82.

⁴² Usp. Mira Čudina-Obradović, Josip Obradović, *Psihologija braka i obitelji*, 258.

⁴³ Usp. Hrvatski sabor, Obiteljski zakon, u: *Narodne novine*, br. 103/15, 98/19, čl. 91.

⁴⁴ Usp. *Isto*, čl. 92.

⁴⁵ Usp. Mira Alinčić i sur., *Obiteljski zakon*, Narodne novine, Zagreb, 2004. (čl. 93).

obitelji i roditelja na dijete uključivala su samo majke.⁴⁶ Očinstvo se proučavalo u kontekstu razvoda i utjecaja odsutnosti očeva više nego što se promatrao specifični doprinos očinstva za dijete i obitelj.⁴⁷ Svojevrsna prenamaglašena maternalizacija roditeljstva, odnosno pristup u kojem se majčinstvo izjednačuje s roditeljstvom, a oca promatra kao nebitnu, najčešće odsutnu figuru, bila je upravo okidač za promjenu paradigme. Neizostavna majčinska uloga ne smije izgurati na margine očinsku, što je uočeno u znanstvenom diskursu te je stidljivo inaugurirana emancipacija očeva.⁴⁸

Započelo je proučavanjem fenomena odsutnosti oca iz života djeteta te utjecaj toga na socijalizaciju dječaka, potom se očinstvo promatralo kao nužna potpora majčinstvu i istraživalo kao važan samostalni odgojni čimbenik u životu djeteta, sve do koncepta nazvanog „suvremeno očinstvo“, dok najnovije tendencije artikuliraju očevu potpuno preuzimanje majčinske brige.⁴⁹

2.2. Promjene paradigme koncepta „suvremenog očinstva“

Ipak, s obzirom na istraživanja, suvremeno očinstvo stvara nov identitet uloge oca, odnosno sve više se očeva emocionalno veže s djetetom te mu je emocionalno dostupnije. Sve više očeva preuzima njegujuće uloge, nježniji su, manje odsutni, te žele istinski sudjelovati u životu djeteta.⁵⁰ Tendencija muškaraca koji koriste roditeljske dopuste mijenja paradigme očinstva, ali utječe i na suvremeno poimanje maskuliniteta.⁵¹

Spomenuto „otkriće“ očinstva u znanstvenom diskursu, shvaćanje važnosti uloge oca u životu djeteta iz različitih aspekata, prije svega u psihologiji, donijelo je u fokus promatranje neposrednog odnosa oca i djeteta, emocionalnog odnosa oca s djetetovom majkom i drugih međuovisnih čimbenika.⁵² Otad nije jednostavno pro-

⁴⁶ Usp. Mira Čudina-Obradović, Josip Obradović, *Psihologija braka i obitelji*, 250.

⁴⁷ Usp. Thomas Johansson, *Fatherhood in Transition: Paternity Leave and Changing Masculinities*, u: *Journal of Family Communications*, 11 (2011.) 3, 165-180, 165.

⁴⁸ Usp. Pavao Brajša, *Očevi, gdje ste?*, Školske novine, Zagreb, 1995., 83.

⁴⁹ Usp. Mira Čudina-Obradović, Josip Obradović, *Psihologija braka i obitelji*, 244.

⁵⁰ Usp. Gary L. Dick, *The Changing Role of Fatherhood: The Father as a Provider of Selfobject Functions*, 108.

⁵¹ Usp. Thomas Johansson, *Fatherhood in Transition: Paternity Leave and Changing Masculinities*, 178.

⁵² Usp. National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Early Child Care Research Network, *Fathers' and Mothers' Parenting Behavior and*

mišljati o ulozi oca u obitelji i životu djeteta, jer se više od 700 znanstvenih radova godišnje objavi iz područja različitih disciplina, što otežava bilo kakav zaokruženi govor.⁵³ Otac i majka imaju bitno različite uloge u odgoju i životu djeteta i njegovim razvojno-fiziološkim potrebama. Značajna majčinska uloga formira privrženost djeteta, razvijajući socioemocionalne relacije u odnosu privrženosti dijete-skrbnik, dok je očevo ponašanje usklađenije s dva sustava, igra-partner i učenje-podučavatelj.⁵⁴ Očevo bavljenje djetetom blagotvorno utječe na cjelokupni djetetov razvoj, a vrijeme provedeno s djetetom angažiranog oca proporcionalno je izostanku problema i rizika u ponašanju djeteta.⁵⁵ Očeva responzivnost potiče stvaranje osjećaja sigurnosti, samosvijesti te je veliki prediktor djetetove školske uspješnosti, socijalnih vještina te uspješnosti u odrasloj dobi. Očevo disfunkcionalno ponašanje, pak, često je povezano s psiho-patologijom djeteta, kliničkom simptomatologijom i problemima u ponašanju.⁵⁶ Sublimat istraživanja koja su pridonijela promjeni paradigme u shvaćaju očinstva, pokazuje kako uključeni i zainteresirani otac optimizira djetetov razvoj, što reverzibilno utječe na razvoj očeve osobnosti prema većem stupnju zrelosti na osobnoj i socijalnoj razini.⁵⁷ Osjećajni očevi i očevi koji pružaju podršku vrše iznimno važnu funkciju, jer potiču razvoj kompetencija potrebnih za djetetovo funkcioniranje izvan obitelji, dok je majčinska funkcija razvoj osjećaja sigurnosti i povezanosti unutar obitelji.⁵⁸

2.3. „Generacije bez oca”

Otac i majka uključeni su u bitno različite vrste odnosa i aktivnosti s djetetom, što je glavni prediktor razvoja njegove osobnosti. Kvalitetniji odgojni utjecaj postiže se sinkronizacijom i zajedništvom

Beliefs as Predictors of Children's Social Adjustment in the Transition to School, u: *Journal of Family Psychology*, 18 (2004.) 4, 628-638, 629.

⁵³ Usp. Charlie Lewis, Michael E. Lamb, *Understanding Fatherhood. A Review of Recent Research*, Rowntree Foundation, New York, 2007., 1.

⁵⁴ Usp. Mira Čudina-Obradović, Josip Obradović, *Psihologija braka i obitelji*, 253.

⁵⁵ Usp. *Isto*, 262.

⁵⁶ Usp. Michael E. Lamb, Charlie Lewis, *Father-Child Relationships*, u: *Handbook of Father Involvement. Multidisciplinary Perspectives*, Natasha J. Cabrera, Catherine s. Tamis-lemonda (ur.), Routledge, New York, 2013., 119-134, 125.

⁵⁷ Usp. Julia Borisenko, *Fatherhood as a Personality Development Factor in Men*, 90.

⁵⁸ Usp. National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Early Child Care Research Network, *Fathers' and Mothers' Parenting Behavior and Beliefs as Predictors of Children's Social Adjustment in the Transition to School*, 636.

oca i majke više negoli kad djeluju zasebno.⁵⁹ Jednako tako, kvaliteta bračnih odnosa i načini roditeljske međusobne interakcije važan su razvojni faktor u djetetovoj ranoj dobi.⁶⁰ Ovdje po strani ostavljamo kompleksnu problematiku izvanbračnih bioloških očeva, bioloških očeva u braku s majkom te partnera majke.⁶¹

Suvremena psihologija o očinstvu progovara kao o stvarnosti koja prolazi duboku krizu, ali i razvoj.⁶² Djeca koja odrastaju bez oca, osobito bez biološkog oca, uz navedene razvojne deprivacije kojima su izloženi, često su pogođena i siromaštvom,⁶³ imaju veći rizik od emocionalnih i mentalnih problema te neuspjeha u školi, a najveći rizik kojem su izloženi odnosi se na veću vjerojatnost fizičkog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja.⁶⁴ Odsutnost oca u razvoju djeteta najvažniji je faktor u razvijanju asocijalnog ponašanja i inklinacije kriminalu kod dječaka.⁶⁵ Izostanak oca u obitelji može biti uzrokovana stvarnim fizičkim gubitkom ili odsutnošću oca, pri čemu razvodi nadmašuju smrti.⁶⁶ No, isto je i kod fizički prisutnog oca koji živi s djetetom, a zapravo je odsutan, ne pruža djetetu očinsku potporu, emocionalno je udaljen ili nedostupan, odnosno emocionalno ga zlostavlja.⁶⁷ Kompleksne obiteljske okolnosti, zajedno s društvenim, političkim i ekonomskim utjecajima uzrokovale su fenomen koji danas nazivamo „generacije bez oca”.⁶⁸

⁵⁹ Usp. Pavao Brajša, *Brak i obitelj iz drugog kuta*, Glas Koncila, Zagreb, 2009., 76.

⁶⁰ Usp. Michael E. Lamb, Charlie Lewis, *Father-Child Relationships*, 127.

⁶¹ Vidi: Wendy D. Manning, Susan L. Brown, *Cohabiting Fathers*, u: *Handbook of Father Involvement. Multidisciplinary Perspectives*, 281-296.

⁶² Usp. Gary L. Dick, *The Changing Role of Fatherhood: The Father as a Provider of Selfobject Functions*, 108.

⁶³ Usp. Dolye E. Mccarthy, Joanne C. Gersten, Thomas S. Langer, *The Behavioral Effects of Father Absence on Children and Their Mothers*, u: *Social Behavior and Personality*, 10 (1982.) 1, 11-23, 22.

⁶⁴ Usp. Rebecca O'Neill, *The Fatherless Family*, u: *CIVITAS-The Institute for the Study of Civil Society*, Civitas, London, 2002., 1-20, 7.

⁶⁵ Usp. Michael F. TenEyck, Krysta N. Knox, Sarah A. El Sayed, *Absent Father Timing and its Impact on Adolescent and Adult Criminal Behavior*, u: *American Journal of Criminal Justice*, 2021., 1-25, 1. <https://doi.org/10.1007/s12103-021-09640-x>.

⁶⁶ Usp. David Popenoe, *Families Without Fathers. Fathers, Marriage and Children in American Society*, Routledge, New Jersey, 2010., 21.

⁶⁷ Usp. Gary L. Dick, *The Changing Role of Fatherhood: The Father as a Provider of Selfobject Functions*, 112-113.

⁶⁸ Broj djece koja odrastaju bez očeva u stalnom je porastu; u Americi primjerice gotovo 40 % djece ne živi sa svojim biološkim očevima. Vidi: David Popenoe, *Families Without Fathers. Fathers, Marriage and Children in American Society*, 19.

Društvo bez očeva sve očitije karakteriziraju problemi relativno nepoznati prethodnim povijesnim razdobljima. Štoviše, mnogi ozbiljni problemi suvremenog društva specifično su povezani s izostankom očeva iz odgoja i sudjelovanja u životu generacija.⁶⁹ Uzimajući u obzir napredak i potpunu socijalnu, ekonomsku i tehnološku preobrazbu suvremenog društva, može zaključiti kako se očituje individualizam, u obliku infantilizma i samoviktimizacije, te nedostatak modela autoriteta.⁷⁰ Korelaciju između individualizma i izostanka očinske figure s nerazvijenim socijalnim vještinama djeteta je neizbježna. Jednako tako, tendenciju nepoštivanja i nepostojanja autoriteta nemoguće je ne povezati s izostankom pravog modela autoriteta oca koji voli. Potonjem su pridonijele i obiteljske, društvene i institucionalne korupcije autoriteta, odnosno činjenica što se društveni i institucionalni autoriteti ne ponašaju autentično kao takvi.

Postpatrijarhalno zapadno društvo koje je preokrenulo poimanje očinstva, s jedne strane većim očinskim angažmanom, uvjetovano novim tendencijama u psihologiji, i s druge strane utjecajem marksizma, nihilizma i feminizma dovelo je do „društva bez oca“, bezočinskog društva.⁷¹ Ono je dovelo u krizu i muževnost, koja je potaknuta oslobađanjem od oca kao gospodara i predstavnika zakona nametnutog izvana.⁷² Na suvremenom kršćanskom ocu koji želi biti dosljedan vlastitom poslanju, jest prihvatiti svoju očinsku ulogu i vlastitim osobinama muškosti biti osovina obitelji, biti blizak supruzi te preuzeti svoju očinsku ulogu.⁷³

3. TEOLOŠKO VRJEDNOVANJE OČINSTVA U FENOMENOLOGIJI POBAČAJA I NJEGOVOJ PRAVNOJ REGULACIJI

Različitost očeve i majčine uloge u pitanju pobačaja, prirodno proizašla iz njihovih bioloških diferencijacija, očituje se već na prvom koraku postajanja roditeljem. U društvenom kontekstu, ženu sama biologija čini majkom, dok ona muškarca ne čini ocem. Žena postaje majkom i zakonskim roditeljem po biološkoj vezi s djetetom,⁷⁴

⁶⁹ Usp. Julia Borisenko, *Fatherhood as a Personality Development Factor in Men*, 83.

⁷⁰ Usp. Mladen Parlov, *Očinstvo – poziv i poslanje*, u: *Služba Božja*, 57 (2017.) 3, 381-397, 386.

⁷¹ Usp. Biskupi Jugoslavije, *Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., br. 32.

⁷² Usp. AL, br. 176.

⁷³ Usp. *Isto*, br. 177.

⁷⁴ Ovdje izuzimamo nove pravne koncepte surogat majčinstva.

dok se muškarac ne smatra ocem začetog ili rođenog djeteta sve do poduzimanja afirmativnih pravnih koraka u prihvaćanju (priznavanju) očinstva. Biti u braku s majkom djeteta u vrijeme začeca ili rođenja jedan je od tih koraka, u suprotnome, mora učiniti više kako bi bio zakonski priznati otac.⁷⁵ Očigledna dihotomija u pravima ovdje je biološki uvjetovana, a na nju se nadovezuju povijesni, društveni i politički razlozi koji su otežavali poziciju oca.⁷⁶ U ovome se može prepoznati jedan od izvora problema vezanih uz ulogu oca u pitanju pobačaja.

Kompleksna problematika pobačaja uključuje više različitih aspekata, iz kojih proizlaze brojna pitanja i problemi i za majku i za oca začetog djeteta. Problem se multiplicira ako uvrstimo podatke koji pokazuju da u Europi 30 % trudnoća završi pobačajem.⁷⁷ Pitanja poput biološkog očinstva i zakonskog očinstva iz kojeg proizlaze prava i obveze, prava na odlučivanje o životu začetog djeteta, moralni i pravni položaj majke i oca u pobačaju, tek su mali dio neriješenih problema pobačaja. Dok se na globalnoj razini vode pravne, bioetičke i političke bitke oko prava majke u odlučivanju o pobačaju, prava očeva u istom pitanju dobivaju disproporcionalno malo pozornosti.⁷⁸ Prava i obveze oca, kao i njegova uloga u pobačaju izrazito su kompleksna pitanja. Prema zakonodavnim okvirima većine zemalja, uključujući i Republiku Hrvatsku, otac začetog djeteta, bio on suprug, kohabitacijski partner ili ne bio u formalnoj vezi s majkom, ne ostvaruje zakonsko pravo odlučivanja o rađanju djeteta⁷⁹, čak ni pravo biti obaviješten o pobačaju prije tog čina. Zakon tretira ženu kao autonomnog donositelja odluke, na čiji se zahtjev pobačaj izvršava.⁸⁰ Muškarac je zakonski potpuno izuzet, onemogućen vršiti

⁷⁵ Prema starom principu Rimskog prava *Mater semper certa est; pater est quem nuptiae demonstrant*, Vidi: Marko Petrak, Pravne regule "Mater semper certa est" i "Pater is est quem nuptiae demonstrant" u suvremenom kontekstu, u: Josip Šalković (ur.), *Kanonsko pravo i medicina: izabrana pitanja*, Verbum, Zagreb, 2013., 181-189, 181.

⁷⁶ Usp. Melinda L. Seymore, Grasping Fatherhood in Abortion and Adoption, u: *Hastings Law Journal*, 68 (2017.) 4, 817-868, 817.

⁷⁷ Usp. Gregor Puppink, Abortion and the European Convention on Human Rights, u: *Irish Journal of Legal Studies*, 3 (2013.) 2, 142-193, 143.

⁷⁸ Usp. John Hardwig, Men and Abortion Decisions, u: *Hastings Center Report* 45 (2015.) 2, 41-45, 41.

⁷⁹ Usp. Damir Šehić, *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, *Glas Koncila, Zagreb*, 2021., 86.

⁸⁰ Usp. Thomas W. Strahan, Male Role is Frequently Crucial in Abortion Decision, u: *National Right to Life*, <https://www.nrlc.org/archive/news/2002/NRL04/strahan.html> (12. 10. 2020.).

očinsku ulogu u zaštiti nerođenog života čiji je život svet i nepovrediv i za koji će se od čovjeka, muškarca i žene, tražiti račun.⁸¹

Ipak, unatoč takvoj zakonskoj regulativi, jasno je kako muškarac, odnosno otac često ima odlučujuću ulogu u odluci o pobačaju ili rađanju djeteta. Očev antagonistički stav ili njegova indiferencija povećavaju rizik za pobačaj jer se žena osjeća napuštenom, jednako kao što očevo emocionalno i ekonomsko podupiranje trudnoće smanjuje mogućnost namjernog pobačaja.⁸² Brojne studije pokazuju kako je stav budućeg oca važan čimbenik stresa, tjeskobe i depresije trudnice, a ženin stav prema majčinstvu uvelike determiniran muškarčevim stavom spram očinstva.⁸³

S obzirom na načine ponašanja muškarca prema ženi i začeto djetetu u pitanju pobačaja, moguće je diferencirati tri modela ponašanja oca. Prvi model su očevi koji se bore za vlastito pravo na očinstvo, iz perspektive prava na suodlučivanje o rađanju začetog djeteta s njegovom majkom. Drugi model predstavljaju očevi koji potiču pobačaj ili su uzrok pobačaja. To su muškarci koji odbijaju preuzeti i živjeti svoju ulogu oca te u nespремnosti za preuzimanje brige o djeci, ženu navode na pobačaj. Treći model oca su oni očevi koji preuzimaju ulogu očinstva te kao potpora majci skrbe za nju i začeto dijete.

3.1. Tri modela ponašanja oca začetog djeteta

Odgovorno očinstvo podrazumijeva dublju vezu s objektivnim moralnim redom ustanovljenim od Boga koji obvezuje i ženu i muškarca,⁸⁴ pri čemu je otac kao glava obitelji pozvan još više biti čuvarom života i zaštitnikom djetetove majke. S obzirom na način na koji se muškarac postavi prema ženi i začetom djetetu kad je u pitanju problematika pobačaja, istraživanje je diferenciralo tri modela ponašanja oca začetog djeteta, koje je teološki vrjednovalo. Prvi model su očevi koji se bore za vlastito pravo na očinstvo, iz perspektive pra-

⁸¹ Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium Vitae – Evandje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., (dalje: EV), br. 53.

⁸² Usp. Thomas W. Strahan, *Male Role is Frequently Crucial in Abortion Decision*, 1.

⁸³ Usp. Thomas W. Strahan, *The Critical Influence of the Prospective Father on Abortion-Decision Making*, u: *Association for Interdisciplinary Research in Values and Social Change*, 14 (1999.) 3, http://www.lifeissues.net/writers/air/air_vol14no3_20002.html (12. 10. 2020.).

⁸⁴ Usp. HV, br. 10.

va na suodlučivanje o rađanju začetog djeteta. Drugi model odabiru očevi koji potiču na pobačaj ili su njegov uzrok. Ovaj moralno pogrješni model odabiru muškarci koji odbijaju preuzeti ulogu oca ili direktno prisiljavaju majku na pobačaj, odnosno uvjetuju vlastitim ostankom. Treći model oca preuzimaju oni očevi koji prihvaćaju ulogu očinstva te se kao potpora majci skrbe za nju i začeto dijete, čime oprimgjeruju autentični kršćanski poziv očinstva.

3.1.1. Model oca koji se bori za pravo na očinstvo

Model očeva koji se pozivaju na vlastito pravo na očinstvo, odnosi se na borbu iz perspektive prava na suodlučivanje o rađanju začetog djeteta. Muškarci su, kako je navedeno ranije, u većini država potpuno izostavljeni iz zakonske regulative u odlučivanju o pobačaju, što izaziva sve snažniji otpor. Hipotetski to povezujući s konceptom suvremenog očinstva, ali i intencijama utjecanja na majku u odlukama o pobačaju, istraživanja pokazuju kako velik broj muškaraca želi imati pravo u suodlučivanju o pobačaju ili rađanju. U istom istraživanju većina je muškaraca smatrala prihvatljivim poduprijeti ženu u rađanju djeteta kako bi preuzeli samostalnu brigu za dijete.⁸⁵ Jasno je kako, unatoč spomenutoj zakonskoj regulativi, i muškarac i žena imaju jednako pravo na izbor koji prethodi činu začeća.⁸⁶ Odgovorno odlučivanje o rađanju djece predstavlja svetu dužnost stvaranja Božjeg djela,⁸⁷ te nipošto ne smije biti predmetom neodgovornog poigravanja s ljudskim životom. Dok govor o pobačaju široko obuhvaća muškarce koji potiču na odluku o pobačaju, izostaje znanstveni i svaki drugi govor o muškarcima koji ostaju isključeni iz odlučivanja ili koji bi branili život vlastitog djeteta.

Studije koje govore o stavovima muškaraca čije su žene ili partnerice pobacile, nerijetko koriste uzorak ljudi iz čekaonica klinika za pobačaj ili skupina za savjetovanje muževa tijekom postupka pobačaja. Takav uzorak može ići u prilog zastupljenosti onih muškaraca koji su uključeni u postupak. Studija autorice Beenhakker iz 2004. godine,⁸⁸ upravo suprotno, pokazuje kako je tek 22 - 25 % žena otac djeteta dopratio ili dočekaao nakon pobačaja. Podaci koji se uglavnom koriste i spominju izostavljaju one očeve koji su o poba-

⁸⁵ Usp. Melinda L. Seymore, *Grasping Fatherhood in Abortion and Adoption*, u: *Hastings Law Journal*, 68 (2017.) 4, 817-868, 839.

⁸⁶ Usp. John Hardwig, *Men and Abortion Decisions*, 41.

⁸⁷ Usp. AL, br. 166.

⁸⁸ Vidi: Britta Beenhakker i sur., *Are Partners Available for Post-abortion Contraceptive Counseling? A Pilot Study in a Baltimore City Clinic*, u: *Contraception*, 69 (2004.) 5, 419-423.

čaju vlastitog djeteta saznali nakon tog čina. Slično tome, gotovo potpuno izostaje govor o posljedicama i iskustvu očeva nakon pobačaja vlastitog djeteta, te se postpobačajni sindrom pripisuje isključivo ženama.⁸⁹

U studiji koja je uključivala muškarce koji su o pobačaju saznali tek nakon njegova izvršenja, većina je ispitanika imala drugačije stavove o prokreaciji u odnosu na nametnuti promiskuitetni mentalitet. Većina je muškaraca smatrala reprodukciju prilikom za ostvarivanje sebe u ulozi oca i prilikom za pokazivanje svojih najboljih kvaliteta. Muškarci koji su mogli preuzeti ekonomsku skrb za dijete pokazivali su frustraciju zbog pobačaja na koji nisu mogli utjecati.⁹⁰ Iako zakon i društvo u punom smislu ne priznaju očinstvo dok je dijete u utrobi, muškarac čije se dijete još nije rodilo nije manje otac, a činjenicu njegova sudjelovanja u stvaranju novog života ne mogu poništiti nikakvi zakonski akti ni medicinski zahvati. Muškarčevu spoznaju o začetom djetetu ne može izbrisati ni pobačaj. Praksa pokazuje da pobačaj ubije dijete, ali ne i muškarčevo poimanje sebe kao oca.⁹¹ Pobačaj muškarcu oduzima priliku iskazivanja onoga što je inherentni dio njegove prirode kao zaštitnika i čuvara.

Malo se istraživanja bavilo postpobačajnim posljedicama kod muškaraca, uzme li se u obzir da je samo u Americi u razdoblju od 1973. do 2010. godine obavljeno više od 45 milijuna pobačaja u kojima su u začecu i samom pobačaju uključeni i muškarci.⁹² Postojeća izvješća pokazuju kako su muškarci skloni potisnuti osjećaje nastale nakon pobačaja vlastitog djeteta, što se često manifestira u obliku krivnje, anksioznosti, žaljenja, bespomoćnosti i ljutnje koja se iskazuje u obliku agresije ili rizičnih ponašanja. Jednako tako, pobačaj je često u kontradikciji s religioznim stavovima pojedinca, što onda dovodi do moralne krize muškarca i stanje unutarnjeg konflikta, čemu svjedoče i duhovnici.⁹³

Teološki osvrt na iznesene činjenice ne može previdjeti kako su navedene situacije očeva kojima je oduzeto očinstvo daleko od

⁸⁹ Usp. Jennifer A. Reich, Not Ready to Fit His Father's Shoes. A Masculinist Discourse of Abortion, u: *Men and Masculinities*, 11 (2008.) 3-2, 3-21, 6

⁹⁰ Usp. Jennifer A. Reich, Not Ready to Fit His Father's Shoes. A Masculinist Discourse of Abortion, 16-17.

⁹¹ Usp. Catherine T. Coyle, *Men and Abortion. Finding Healing, Restoring Hope*, New Haven, 2018., 6.

⁹² Usp. Catherine T. Coyle, Men's Experience of Elective Abortion. A Mixed Methods Study of Loss, u: *Journal of Pastoral Counseling*, 45 (2010.) 1, 4-31, 24.

⁹³ Usp. Catherine T. Coyle, *Men and Abortion. Finding Healing, Restoring Hope*, 10-12.

pošteno uređenog socijalnog problema. Dar novog života u liku djeteta Božji je dar povjeren ocu i majci bez obzira na okolnosti, on započinje prihvaćanjem i nastavlja se čuvanjem tog istog života.⁹⁴ Teško su sagledive moralne posljedice oduzimanja prava na život, a jednako su nesagledive posljedice onih kojima se oduzima pravo na očinstvo i onih koji ga oduzimaju, onemogućujući tako kršćansko poslanje oca kroz „odgovornost prema životu začetom pod majčinih srcem”.⁹⁵ Biološko očinstvo obligatorna je činjenica, od koje muškarca ne može osloboditi žena. Žena ili majka ne može osloboditi ili lišiti oca djeteta njegove moralne dužnosti i odgovornosti, jer se odgovornost prema novom od Boga darovanom životu, pa i u čisto biološkom očinstvu, nalazi na relaciji otac – dijete, a ne na relaciji otac – majka – dijete.⁹⁶

3.1.2. Model oca djeteta kao uzrok pobačaja – muškarac koji odbija ulogu oca

Dokazan je utjecaj muškarčeva stava na ishod ženine odluke rađanja ili pobačaja, što ukazuje na divergentnost u praksi s obzirom na netom navedeni deficit prava oca. Brojna istraživanja, od kojih ovdje navodimo ono Guttmacher Instituta pokazuju kako je 50 % žena kao razlog pobačaja navelo kako bi u protivnome bile samohrane majke ili imale problema s mužem ili partnerom. Pridodaju li se podatci kako je njih 75 % navelo kako sebi ne mogu ekonomski priuštiti podizanje djeteta, a njih 75% ne može uskladiti dijete s poslom, školom ili s osobama koje uzdržava, posve je jasno kako odluka žene o pobačaju nije bila autonomna i slobodna, nego pod velikim socijalnim pritiskom i pod velikim pritiskom oca.⁹⁷ Podaci upućuju da veliku ulogu u odluci pobačaja ima nasilje u obitelji, odnosno velik broj žena koje čine pobačaj imaju iskustvo zlostavljanja, a žene žrtve obiteljskog nasilja češće se odlučuju na pobačaj bez informiranja oca djeteta.⁹⁸

U pogledu suvremenog shvaćanja veza, postoje podaci koji pokazuju neka nova kretanja. Muškarci čije su partnerice učinile pobačaj izjasnili su se kako je odluka o pobačaju prethodila trudnoći, odnosno više od polovice muškaraca prethodno su razgovarali s

⁹⁴ Usp. AL, br. 166.

⁹⁵ FC, br. 29.

⁹⁶ Usp. John Hardwig, *Men and Abortion Decisions*, 42.

⁹⁷ Usp. Gregor Puppinc, *Abortion and the European Convention on Human Rights*, 176.

⁹⁸ Usp. Susan S. Glander, Mary Lou Moore, Robert Michielutta, Linn H. Parsons, *The Prevalence of Domestic Violence Among Women Seeking Abortion*, u: *Obstetrics and Gynecology*, 91 (1998.) 6, 1002-1006, 1002.

partnericom i odlučili se za pobačaj u slučaju trudnoće.⁹⁹ Može se zaključiti kako se pobačaj u suvremenom društvu sve više shvaća kao kontraceptivna metoda, a sve manje kao ubojstvo začetog djeteta. Samo je u Hrvatskoj u 2018. godini od 2206 legalno induciranih pobačaja na zahtjev žene, prijavljeno kako u 81,32 % slučajeva nisu korištene metode kontracepcije.¹⁰⁰ Promiskuitetni mentalitet koji potiče i nameće materijalizam lišen transcendentne dimenzije, pod nazivljem ljudskih prava želi taj način života lišiti njegovih neminovnih posljedica. Muškarci čiji je stil života obilježen *anti-baby* stavovima teže zadržati kreiranu sliku o sebi održavanu kroz seksualna postignuća. Najčešće se radi o muškarcima, a ne isključuju se ni žene, koji nisu uspjeli integrirati vlastitu osobnost te stilom života pokrivaju komplekse manje vrijednosti i inferiornosti, a pobačaj im je figurativno putovnica.¹⁰¹

U tom je konceptu, kako kaže *Evangelium vitae*, gubitnik uvijek čovjek, koji iskrivljuje i krivotvori izvorni sadržaj ljudske spolnosti u sjedinjenju i prokreaciji. Prokreacija se proglašuje neprijateljem neodgovornog življenja; time je novi začeti život muškarcu teret, a ne poziv i očinsko poslanje, što donosi čovjekovo osiromašenje i iznosi na vidjelo bijedu materijalističkog mentaliteta.¹⁰² Takvo se okrnjeno razumijevanje očinstva i muškarčeve uloge, svojim razornim posljedicama u životima ljudi ranjenih pobačajem, potpuno protivi kršćanskom pozivu očinstva i nepromjenjivom moralu Božjeg zakona. Muškarci koji su uzrok pobačaja izravno odbacuju zadaću koju im je povjerio Gospodin, začetnik života.¹⁰³

3.1.3. Model oca kao potpore – muškarac koji skrbi za ženu i potomstvo

Ono što kršćanski nauk govori o biti očinstva i majčinstva, potvrđuju i znanstvene discipline, osobito pod vidikom ostvarenih osobnosti i ispunjenih ljudskih života. Očinska i majčinska uloga, shvaćene u egalitarnim odnosima angažiranih roditelja koji su partneri u svemu, primjerom pokazuju najvrjednije čemu život

⁹⁹ Usp. Melinda L. Seymore, *Grasping Fatherhood in Abortion and Adoption*, u: *Hastings Law Journal*, 68 (2017.) 4, 817-868, 839.

¹⁰⁰ Usp. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Pobačaji u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2018. godine*, Zagreb, 2019., u: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/07/Bilten_POBACAJI_2018-1.pdf (13. 10. 2020.), 4.

¹⁰¹ Usp. Thomas W. Strahan, *The Critical Influence of the Prospective Father on Abortion-Decision Making*, 3.

¹⁰² Usp. EV, br. 23.

¹⁰³ Usp. HV, br. 25.

treba težiti - postizanje sklada između rada, uzajamnog pomaganja, bliskosti i zajedničkog odgoja potomstva.¹⁰⁴

Kršćanski pogled na treći model oca, pri čemu muškarac prihvaća vlastitu ulogu očinstva i kroz nju se ostvaruje i sazrijeva, ispunjava Božju zamisao koja se očituje u skladnosti odnosa i ravnoteži osobnosti. Spomenuti je model oca kao potpore primjer zrelog i izgrađenog kršćanskog stava muškarca koji prihvaća vlastitu odgovornost i začeti život te prigrljuje očinstvo. Ne samo da presudno utječe na ženin stav o trudnoći i majčinstvu nego zajedno s majkom postaje suradnikom ljubavi Boga stvoritelja te svojoj djeci pokazuje Gospodinovo očinsko i majčinsko lice.¹⁰⁵ Taj je model oca autentični kršćanski odaziv na kršćanski poziv supružnika, kojim se vidljivo pokazuje kršćanska svetost i blagost zakona koji supružničku ljubav povezuje sa stvaranjem s Bogom, začetnikom ljudskog života.¹⁰⁶

3.2. Otac na rubu zakona

Paradoks je očito obilježje suvremenog društva, pa su dječja prava zaštićena brojnim dokumentima i zakonima, a ipak velik broj djece, osobito nerođene ostaje posve obespravljen i lišen prava na život. Paradoks je i da u tzv. patrijarhalnom društvu upravo muškarac kao otac ostaje na rubu zakona, odnosno potpuno je izuzet iz njega. Pravni status, obveze i prava muškaraca koji su biološki očevi ili skrbnici, vjenčani ili nevjenčani, kohabitirajući ili odvojeni, u nekim su aspektima ugroženi do mjere da su se formirali pokreti za prava očeva, *father's right movements*. Očevi su, kako tvrde, postali nove žrtve obiteljskih zakonskih sustava, zbog disproporcionalne prevage u korist prava majki.¹⁰⁷ Uskraćena prava odnose se na očevo pravo sudjelovanja u odluci o rađanju djeteta, odnosno pobačaju, koje je u pravnom smislu, u najvećem dijelu svijeta, u potpunosti u kontroli majki.¹⁰⁸

Otac ostaje na rubu zakona i unutar pravnog okvira hrvatskog zakonodavstva. Ovaj dio istraživanja pokušava se usredotočiti na pravni status oca u hrvatskom Zakonu o zdravstvenim mjerama za

¹⁰⁴ Usp. *Isto*, 21.

¹⁰⁵ Usp. AL, br. 172.

¹⁰⁶ Usp. HV, br. 25.

¹⁰⁷ Usp. Richard Collier, Sally Sheldon (ur.), *Father's Rights Activism and Law Reform in Comparative Perspective*, Bloomsbury Publishing, Oxford, 2006., I.

¹⁰⁸ Zbog ograničenja ovdje zaobilazimo golemu pravno-juridičku praksu koja otvara cijeli novi niz problema u ovom području, ali i donosi brojne zaključke i smjernice sudova koje mogu biti indikatori nekih novih kretanja.

ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece iz 1978. godine,¹⁰⁹ koji je prema nekim autorima najliberalniji akt koji se tiče reproduktivnih prava i pobačaja u Europi.¹¹⁰ Zanimljivo, činjenica što je u njemu potpuno izostavljen otac kao pravni subjekt i nositelj prava na roditeljstvo, ne predstavlja nikakav problem braniteljima liberalnog koncepta ljudskih prava.

3.2.1. Zakon o zdravstvenim mjerama ne spominje oca

Spomenuti ZZM priznaje pravo čovjeka na slobodno odlučivanje o rađanju djece, čime potvrđuje kako je isto pravo pridržano svakom čovjeku. Ipak, regulirajući okvir u ostvarivanju reproduktivnih prava osobito oko pobačaja, odnosi se isključivo na osobe ženskog spola, odnosno na majke. Zakonodavac pritom rabi termin žena (čl. 16), trudna žena (čl. 18 itd.) i maloljetnica (čl. 18). Zakonsko uređenje odnosi se na majku na čiji zahtjev se pristupa medicinskom zahvatu prekida trudnoće (čl. 18.).¹¹¹ Indikativna je činjenica izostanak termina 'dijete' u svim člancima koji govore o prekidu začetog života, čime se dijete ne tretira kao subjekt, nego kao objekt koji ne posjeduje nikakva prava, unatoč tomu što Ustav RH svakom ljudskom biću jamči pravo na život. Rekonstruirajući svjetonazor iz kojeg zakonodavac promatra čovjeka, očito se radi o površnoj i dehumaniziranoj viziji ljudskoga bića, koja jednima, ženama, pripisuje prava, dok ih istodobno niječe drugima, djeci i muškarcima.¹¹²

Pravni status muškarca, osobito muža nije reguliran,¹¹³ štoviše, njega zakon potpuno ispušta te se njegov pristanak na pobačaj ne traži.¹¹⁴ ZZM omogućuje ženi izvršenje pobačaja bez pristanka biološkog oca djeteta, te on uopće ne treba biti informiran o njemu. Otac djeteta u Zakonu uopće nije spomenut, a supružnik nema pravo prethodnog informiranja o začetom djetetu. Nereguliranje

¹⁰⁹ Vidi: Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, u: *Narodne novine*, br: 18/78., 31/86., 47/89., 88/09 (dalje: ZZM).

¹¹⁰ Usp. Dalida Rittossa, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America*, Universal Publishers, Florida, 2008., 126.

¹¹¹ Usp. Damir Šehić, *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, 82.

¹¹² Usp. *Isto*, 83.

¹¹³ Usp. Dubravka Hrabar, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, u: *Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu*, 65 (2015.) 6, 791-831, 822.

¹¹⁴ Usp. Damir Šehić, *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, 86.

pravnog statusa muškarca kao oca dokazuje kako ZZM zanemaruje ulogu i prava oca, čime problematiku pobačaja dodatno potiskuje na pravne margine. Otac tako ne može konzumirati prava i dužnosti u obiteljsko-pravnim odnosima koji se odnose na roditeljsku skrb, a koja su mu jednako priznata Obiteljskim zakonom.¹¹⁵

3.2.2. Dodatno negiranje prava ocu Rješenjem Ustavnog suda RH

Zakonska regulativa ZZM-a je, kako tvrde neki pravni stručnjaci, izrazito površna i nedorečena te sadrži „plošne” odredbe,¹¹⁶ što je na temelju sedam prijedloga upućenih Ustavnom sudu Republike Hrvatske u obliku pokretanja postupka za ocjenu suglasnosti Zakona s Ustavom RH, rezultiralo Rješenjem Ustavnog suda Republike Hrvatske od 21. veljače 2017. godine uz jedno izdvojeno mišljenje.¹¹⁷ Neki od prigovora predlagatelja odnosili su se upravo na činjenicu uskraćenog prava muškarca kao biološkog oca,¹¹⁸ osobito unutar pravne institucije braka. Jedan od predlagatelja, osporavajući članak 18, stavak 1. ZZM-a, ističe kako udana žena ne bi smjela bez suglasnosti muža tražiti ili imati pravo na pobačaj, zbog presumpcije očinstva za vrijeme trajanja braka jer je „vidljiva intencija zakonodavca o ravnopravnosti roditelja”.¹¹⁹

Razvidno loše uređeno pitanje uloge oca na pravnoj razini donosi i druge društvene posljedice, na koje su hrvatski biskupi upozoravali u vrijeme donošenja spornog i društveno iznimno štetnog zakona. Upozoravajući na posljedice koje donosi zakon koji uopće ne spominje oca „kao da otac nema ništa sa začetim djetetom”, to nazivaju teškim iskrivljavanjem roditeljske funkcije u kojoj ravnopravno sudjeluju i otac i majka.¹²⁰ To je problematika s kojom se ne smiju pomiriti kršćanski očevi u hrvatskom društvu, koji među ostalim sudjeluju u zakonodavnim institucijama.

Rješenje kojim se Ustavni sud očitovao u nizu navedenih problema, svojim je kontroverznim odlukama, koje ovdje nije moguće ni potrebno donositi, izazvalo brojne reakcije, među njima i znan-

¹¹⁵ Vidi: Hrvatski Sabor, Obiteljski zakon, čl. 3.

¹¹⁶ Usp. Dubravka Hrabar, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 822.

¹¹⁷ Usp. Ustavni Sud Republike Hrvatske, Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, u: *Narodne novine*, 25/2017. (dalje: Rješenje).

¹¹⁸ Usp. Rješenje, br. 4.1.1.; 4.5.

¹¹⁹ Usp. *Isto*, 4.6.

¹²⁰ Usp. Biskupi Jugoslavije, *Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerodene djece*, br. 32.

stvene osvrte te pravne kritike. Vremenski rok od dvije godine koji je Ustavni sud odredio za donošenje novog zakona odavno je istekao, uz male indikacije kako će se pravni status djeteta i muškarca kao oca unaprijediti poštujući prava zajamčena Ustavom RH, koji štiti pravo na život i roditeljstvo muškarca i žene.¹²¹ Navedeno se može naslutiti iz samog Rješenja, u kojem ustavni suci u govoru o moralnom aspektu problema, o čemu su sebi, usput rečeno, odrekli pravo govoriti, niječući postojanje javnog morala koji je ustavna kategorija, prava oca protiskuju na margine. Time se pitanje pravnog statusa oca koje je ovdje pravna kategorija koju štiti i Ustav RH, stavlja izvan margina zakona i smješta u isključivo moralnu kategoriju jedne pozicije. Kao da pravo jedne skupine ljudi, dotično muškaraca kao očeva, nije problem zakonskog uređenja jedne pravne države, nego samo moralni problem. Sve i kad bi se pristalo na takvo stajalište, pravni sustav koji teži uređenju, ni tada ga ne može zaobići, jer je javni moral ustavna kategorija kojom Ustav jamči i štiti javni pravni poredak. Najaktualnije o tome proročki govori enciklika *Evangelium vitae*, koja uviđa posljedice dramatične „borbe između kulture života i kulture smrti”, smatrajući potrebnim omogućiti da sazrije snažan kritički osjećaj sposoban otkriti istinske vrijednosti i iskonske potrebe. Takav snažan, jasan, neucjenjiv i nepotkupljiv proročki govor u Crkvi, pa i u društvu, još uvijek sazrio.¹²²

ZAKLJUČAK

Rezimirajući izloženu problematiku očinstva i očeve uloge u fenomenologiji pobačaja, kao i u društvenom trenutku u kojem se ona sagledava, valja u duhu evanđeoskoga govora o svetosti života istaknuti kako je prijeko potreban opći zaokret savjesti i zajednički etički napor svih instancija društva da bi se provela u djelo kršćanska strategija spašavanja života i ljudskog dostojanstva.¹²³ Ljestvica vrijednosti koju je suvremeni čovjek usvojio, osobito pod agendom militantnog liberalizma i globalizma, očito istog čovjeka dovodi do atrofije i degradacije, upravo do dehumanizacije poništavanjem svega što je čovječno. Sve čovječno zapravo je Božje, jer je ljudski rod njegova slika i „njegov rod” (Dj 17,28).

Poziv na obranu ljudskog dostojanstva i zaštitu ljudskog života, osobito nezaštićenog nerođenog života, Bog Evanđeljem života

¹²¹ Usp. Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 05/2014., čl. 21, 62, 64.

¹²² Usp. EV, br. 95.

¹²³ Usp. *Isto*.

upućuje svim kršćanima u povijesnom trenutku koji svatko živi. Ipak, na ovu su bitku, kao čuvari i branitelji života, osobito pozvani muškarci. Pozvani su biti pokretačima obnove kulture života unutar svojih kršćanskih zajednica i obitelji, kako u obrani nerođenog života, tako i u obrani vlastitih prava kao očeva. Od njih se zahtijeva hrabrost preuzimanja novog stila života, koji započinje obraćenjem moralne svijesti glede nepovredivosti i svetosti ljudskog života kao Božjeg stvaralačkog zahvata i dara,¹²⁴ kojeg su upravo oni pozvani biti čuvari i branitelji, po uzoru na Krista. To je ujedno i povratak izvornoj muškarčevoj zadaći, na koju je pozvan u ljubavi živjeti i biti potpora ženi te skrbiti za potomstvo, od Boga darovano.¹²⁵ Takav obnovljeni stil života, na koji poziva papa Ivan Pavao II., uključuje prijelaz iz ravnodušnosti prema zauzimanju za druge, koji nisu suparnici, nego oni koje treba kao braću i sestre braniti.¹²⁶ Posebnu zadaću ovdje upućuje katoličkim intelektualcima koji trebaju koristiti svoje sredine za izgradnju kulture života, te se zalagati za ozbiljan doprinos društvu, osobito oni koji sudjeluju u obnašanju vodećih društvenih i zakonodavnih dužnosti.

THE ROLE OF THE FATHER IN THE MATTER OF ABORTION.
THEOLOGICAL EVALUATION OF BIOLOGICAL-PSYCHOLOGICAL
AND LEGAL ASPECTS OF ABORTION

Summary

From the position of Christian doctrine and moral theology, this paper seeks to overview the problems most often omitted in the discourse on abortion, concerning the role of man as father, the father's rights to decide on his own child's life, and the father who is not mentioned by the Law, despite the constitutionally guaranteed right to parenthood. The starting point is the perspective of moral theology which strives to include psychological, sociological and legal results and reflections in the mentioned field. The first part of the paper reflects on the notion of fatherhood from a Christian perspective based on the revelation of God's fatherhood. Understanding the concept and paradigm of fatherhood is not possible without insight into the psychological dimension of fatherhood with certain

¹²⁴ Usp. HV, br. 13.

¹²⁵ Usp. AL, br. 177.

¹²⁶ Usp. EV, br. 98.

inevitable consequences, which is the topic of the second part of the paper. The third part attempts to understand the role of the father in the phenomenology of abortion, bringing novelty because it theologially evaluates three models of male behaviour known in the psychological and legal fields. It also reaches the socio-legal regulation of father's rights in Croatian legislation, which is still in finding a solution. The paper attempts to reflect theologially on the role of the father, on his human and Christian vocation, and on models that have strayed and distorted the authentic role of the father, seeing a solution by following the Gospel and the authentic Christian life.

Key words: fatherhood, father's rights, abortion, father's role, man – defender of life, father outside the law.